

Corina BUȚEA*

IDEEA DE COADĂ ÎN MEMORIALISTICĂ

The idea of queuing in the memorialistic literature

Abstract: *The present paper displays some characteristics of the food crisis in Romania during the 1980s. Daily life in communist Romania was a difficult issue, with the socialist economy serving the commands of the Party's leaders. In order to pay the country's foreign debt, Ceaușescu introduced the system of cards, the only way that allowed people to buy food. Romania was the country where people queued daily when they wanted to buy bread, meat, milk and any other food product.*

Keywords: *Romanian Communist Party, Nicolae Ceaușescu, food crisis, shortage economy, memoirs.*

* * *

Viața cotidiană a oamenilor în perioada comunistă a fost marcată de o serie de lipsuri: lipsa de alimente, lipsa de căldură, lipsa de apă curentă, de electricitate, de produse de orice tip. Din cauza acestor lipsuri, o mare parte din timpul liber (durata legală a săptămânii de lucru era de 46 de ore) și-l petreceau stând la coadă, în speranța că vor reuși să găsească alimente. Criza alimentară din anii '80 a fost una dintre cele mai severe din România. Ea a rezultat în urma creșterii exporturilor și limitării importurilor, economia socialistă fiind sugestiv denumită drept „economie de penurie”. Dorința lui Nicolae Ceaușecu de a achita datoria externă, a dus în 1981 la decizia de a raționaliza pâinea, laptele, zahărul, carnea și produsele din carne. Sistemul cartelelor a funcționat în majoritatea statelor care se confruntau cu probleme economice, fiind o măsură necesară pentru a asigura un consum minim garantat către populație.

Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România prin Decretul nr. 306 din 9 octombrie 1981 a stabilit că:

Vor constitui activități de comerț ilegal și, în conformitate cu prevederile Codului Penal, vor fi pasibile de pedeapsă cu închisoare de la șase luni la cinci ani achiziționarea de la oricare unitate comercială de stat sau magazin cooperatist, cu scopul stocării sau în orice cantitate care depășește nevoile unei familii pentru o perioadă de o lună, a uleiului, zahărului, făinii de grâu sau de porumb, orezului, cafelei și a tuturor

---

* Ph.D. candidate, Faculty of History, Philosophy and Theology, "The Lower Danube" University of Galati, Romania; buteacorina@yahoo.com .

celorlalte produse alimentare a căror stocare ar putea afecta interesele altor consumatori și aprovizionarea corespunzătoare a populației¹.

Acest decret stabilește faptul că cetățenii români nu aveau voie să aibă în posesia lor mai multe alimente sau orice fel de produse, decât strictul necesar.

Sociologul Pavel Câmpeanu în lucrarea sa *România: Coada pentru hrană. Un mod de viață* admite că statul la coadă reușea să instituie trei grupe de relații: 1. cele pe care ea le întreține cu ambianța socială și economică; 2. cele pe care le întreține cu vânzătorul; 3. cele care se dezvoltă între persoanele care compun coada. În șirul de așteptare orice inegalitate efectivă dispare (de vârstă, de sex, de cultură, de ocupație etc.). Statul la coadă atomizează indivizii, lucru dorit și practicat de către regimul comunist

După cum afirmă Câmpeanu: *Nici o femeie nu-și închipuie că bărbații ar trebui să-i cedeze locul; nici o persoană în putere nu va îndrăzni să ia locul unui puști de 9 ani sau să-și cedeze propriul loc unui bătrân de 80 de ani; handicapății sunt tratați ca oameni sănătoși, nu există nici o diferență între tânărul cu rucsac în spate și tânărul cu un copil agitat în brațe; și culmea: funcționarul important, îmbrăcat în costum, cu pălărie, cămașă albă, cravată și servieta diplomat în mână, va sta fără ezitare în spatele măturătorului de stradă, îmbrăcat într-o salopetă murdară, ținând în mână mătura².*

Studiul de față prezintă cât mai multe mărturii despre statul la coadă în perioada comunistă. Cum a fost receptată această activitate, ce implicații a avut și ce consecințe în mentalul colectiv al celor care așteptau ore în șir la rând să facă rost de un aliment banal. Spre deosebire de vremurile pe care le trăim în prezent, când alimente sunt la tot pasul, în perioada comunistă întreaga existență se învârtea în jurul acelor produse.

Practici comuniste

Contrar practicilor comuniste de a pătrunde și controla chiar și cele mai intime aspecte ale vieții cotidiene, societatea tolerează, în cazul cozilor, o formă de reuniune publică. Conform lui Pavel Câmpeanu, șirul de așteptare poate fi definit *drept o grupare umană intermitentă, constituită și ordonată în mod spontan, având ca funcție concurența în incertitudine a tuturor participanților pentru obținerea unui bun (sau serviciu) a cărui ofertă este inferioară cererii³.*

Deși puterea comunistă se instalase de doi ani, muncitorii în România comunistă încă se confruntau cu probleme privind asigurarea nivelului minim de trai. *Insuficiența salariului, întârzierile frecvente în*

¹ Decret nr. 306 din 9 octombrie 1981, online la adresa [http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-306-1981-\(28217\).html](http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-306-1981-(28217).html) (accesat pe 04.06.2014).

² Pavel Câmpeanu, *România: coadă pentru hrană, un mod de viață*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 42.

³ *Ibidem*, p. 26.

achitarea acestuia, neacordarea unor prime și premii, condițiile proaste de aprovizionare și cazare, hrana de slabă calitate la cantină, lipsa echipamentului de protecție reprezentau motive îndreptățite de neîncredere în deciziile autorităților⁴.

Pe lângă aceste sacrificii, statul a recurs și la folosirea foamei ca instrument de dominare în anii 1950 astfel *În cursul ultimelor decade, românii au risipit un timp echivalent cu mii de vieți umane făcând coadă pentru hrană. Nu vom putea măsura niciodată aceste pierderi, după cum nu vom cunoaște nici numărul de decese provocate sau precipitate de subalimentație cronică, îndeosebi printre copii și persoane în vârstă*⁵, după cum concluzionează Câmpeanu.

Distribuirea articolelor încă din 1949, supuse raționalizării, se efectua pe baza cartelelor alimentare și de îmbrăcăminte având diverse culori pentru diferențierea categoriilor de beneficiari.

Cartelele alimentare erau clasificate, astfel:

- tip A (culoare violet): munci excepționale (subterană, piloți, mecanici și fochiști);

- tip B1 (culoare maron): muncă foarte grea (industria siderurgică și metalurgică grea);

- tip B (culoare roșie): muncă grea (industria metalurgică, petroliferă, chimică, sticlărie, cauciucului, cimentului, artelor grafice, transporturilor, textilă, hârtie și celuloză, pielăriei, lemnului forestier, alimentară, unități agricole de Stat, telecomunicații, sanitare, drumuri și poduri, cărămizi și țiglă);

- tip C (culoare albastră): munci obișnuite (celelalte categorii profesionale);

- tip D1 (culoare verde): pensionari și I.O.V.R.-iști (Invalizi, Orfani, Văduve de Război), persoanele cu vârste de peste 14 ani, bolnavii de tuberculoză, persoanele nevoiașe din mediul urban;

- tip D2 (culoare portocalie): copii cu vârste sub 14 ani și femeile însărcinate⁶.

Deși a fost eliminată prin Hotărârea Consiliului de Miniștri din 26 decembrie 1954, fiind inaugurat sistemul comerțului desfășurat, al produselor vândute la liber, raționalizarea alimentelor se reîncepe din 1981, în condițiile dificile întâmpinate de Ceaușescu în politica externă.

Produsele alimentare, precum pâinea, zahărul, uleiul etc., puteau fi obținute numai pe baza cartelelor individuale sau familiale, dar deținerea unor astfel de cartele nu garanta în niciun fel obținerea acelor alimente. Pentru obținerea unor astfel de alimente, a apărut în România sistemul de

⁴ Valentin Vasile, *Disfuncționalități ale sectorului alimentar românesc în perioada 1944-1954*, în *Caietele CNSAS*, nr. 1 (3)/2009, București, Editura CNSAS, p. 243.

⁵ Adrian Neculau, *Context social și practici cotidiene- o rememorare*, în Adrian Neculau (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Iași, Editura Polirom, 2004, pp. 97-98.

⁶ Valentin Vasile, *op. cit.*, p. 244.

„pile”- un sistem de relații sociale care putea facilita accesul la unele bunuri, servicii sau favoruri. De asemenea cumpărarea presupunea ore întregi de așteptat la coadă, menite a satisface obsesia permanentă de a avea ce pune pe masă.

Statul la coadă

După speranțele provocate de relativa bunăstare și liberalizare din anii '60 și de la începutul anilor '70, anii '80 au adus mai degrabă cozi și nesiguranță. În 1981 s-au introdus faimoasele „rații” pentru alimentele de bază precum pâinea, uleiul sau zahărul, în același timp restrângându-se consumul și de alte alimente. În februarie 1982 raționalizarea a fost însoțită de creșterea cu 35 % a prețului la 220 de alimente.

Coadă era formată din bătrâni, femei, bărbați și copii. Perioada de după 1980 a instituit **sacoșa** și **plasa** ca accesorii permanente pentru a nu pierde nicio șansă de a achiziționa ceva. Astfel între bărbați și femei se crease o înțelegere solidă: cine găsește, cumpără. Comunismul a dat un sens aparte ideii de reușită socială. Tot ceea ce era interzis sau dificil de obținut devenea criteriu al reușitei sociale. „Când plecam dimineața la serviciu, din autobuz vedeam cum la «complexe» cozile erau formate așteptând să se bage ceva, iar lângă picioarele cu sticle de lapte o coadă de douăzeci-treizeci se frământa pentru ultimele navete pline”⁷.

Acest fenomen al cozii, impus de regimul comunist are mai multe caracteristici. Regimul comunist contribuia la ceea ce nu-i servea- și anume *la o oarecare coeziune socială*. În cadrul **cozii** aveau loc schimburi de opinii, care uneori erau destul de intense și de asemenea confesiunile nu lipseau. În primul rând interlocutorii nu erau mereu aceiași, oamenii care stăteau la coadă nu aveau în jurul lor tot timpul aceleași persoane. Deși poate nu se cunoșteau, interacțiunile între persoanele care așteptau să le vină rândul erau destul de importante. Se schimbau păreri, impresii, povești de viață, se legau relații. Chiar dacă exista frica de informatori care impunea evitarea anumitor discuții sau eliminarea anumite subiecte, coada este văzută de Adrian Neculau drept „o mică societate”. Chiar dacă putea fi „o mică societate”, lucrul cel mai important care îi aducea pe acei oameni unii lângă alții era nevoia fizică, naturală de a mânca, existând astfel o concurență directă între cei care își pierdeau timpul degeaba și cei care „apucau” să cumpere. Astfel, coada dădea naștere celor mai perfide caracteristici umane: ura, lăcomia sau violența.

Achiziționarea produselor „pe cartelă” era un proces extrem de anevoios, cetățenii fiind nevoiți să stea ore în șir la cozi pentru a obține bunuri care, teoretic, le erau garantate de către autorități prin cartele. Chestiunea era și mai dramatică – și degradantă – în cazul locuitorilor din mediul rural (și mai ales în cazul țăranilor cooperatori) care se confruntau cu și mai mari dificultăți decât orașenii în a-și procura ulei, zahăr sau chiar

⁷ Adrian Neculau, *Context social și practici cotidiene- o rememorare*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 98.

pâine. „.....apoi mai erau cartele. Stăteai la rând, îți dădea pe cartelă lapte, ulei, zahăr, orez și îți scria pe cartelă că ai ridicat-o pe luna respectivă. Culmea era că trebuia să stai și acolo la coadă!”⁸.

Cozile erau, de obicei, ascunse în spatele blocurilor cu 10 etaje și al magazinelor cu vedere spre strada mare⁹. **Vânzătorii-gestionarii** se consideră că aveau un statut privilegiat și că erau personaje-cheie în distribuția mărfurilor; relația vânzător-client- schimbarea atitudinii vânzătorilor față de clienți este adusă în discuții ca un semn al tranziției. Coadă consumă atât cât se găsește și la calitatea la care se găsește, tot ce apare în magazine devorează. În timp, se forma o coadă amorfă în care sexul, vârsta, profesia etc. nu conta, și implicit, nici gusturile. Gestionarul nu se află în fața unui client, ci în fața unei cozi. Oficial, coada era denumită „șir popular”. În principal, la coadă stăteau bătrânii, pensionarii, veritabili profesioniști ai așteptării.

Cele mai ample și mai agresive cozi erau, de departe, cele la carne. Alături de coada pentru benzină- ambele reprezentau alimentarea, prima a oamenilor, cealaltă a mașinilor. Cea mai amplă și mai agresivă coadă era cea la carne: *«Pasivă» la început, coada se „viriliza” pe parcurs. Se organiza, se roda, creștea rapid în dimensiuni, intra în ritm și pe măsură ce marfa „băgată” se epuiza, începea să se agite în gol, disperat și isteric, oamenii se înghesuiau, țipau, se înjurau, se luau la bătaie, începea selecția naturală.... fiecare pentru el, care pe care, legea junglei, iraționalitatea luptei pentru hrană, pentru carne*¹⁰. Marfa primită abia ajungea pentru 10-20% din populația cozii, prindeau doar cei norocoși, mai bine plasați și mai puternici. *Cei care nu prindeau carne de porc sau de vită, se mulțumeau cu produse de clasa a doua sau a treia-piept ardelenesc cu multă slană și una-două dungi de pastramă, „tacâmuri” de pui (aripi, capete și gheare scheletice), „adidași”(copite de porc), „frații Petreus”- (doi pui rahitici, vineți și triști, cu gâturi lungi,, numiți altfel după cei doi soliști de muzică populară din Maramureș cu care ne intoxicaui la tv). Cozile puteau număra mai multe sute de persoane atunci când „se dădeau” produse „de lux*¹¹.

Victoriile cotidiene priveau, în cea mai mare parte, procurarea alimentelor zilnice, necesare supraviețuirii. Cuvântul **noroc** apărea adesea în conversațiile zilnice: am avut noroc că am găsit brânză, unt, lapte sau orice altceva, am avut noroc că am intrat în magazin și am găsit ceva. Oamenii recurgeau la tot felul de practici pentru a-și spori șansele, pentru a obține mai multe produse: ....*Și cum în jur, la magazine, venea marfă spre prânz-exact la ora la care lumea lucra-, probabil ca să crezi când plecai la sfârșitul zilei de muncă că nu găsești nimic pentru că totul s-a vândut,*

⁸ *Ibidem*, p. 99.

⁹ Pentru a nu constata „Tovarășul” că populația o duce rău.

¹⁰ Paul Cernat, *Cozi și oameni de rând în anii '80*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 192.

¹¹ *Ibidem*, p. 193.

plecam semiclandestin să ne aprovizionăm. Mai întâi plecau unii în recunoaștere. Dar erau și magazine la care începuserăm să știm orele de primire a mărfii. Coadă era în așteptare, deja formată. Existau situații hilare, de neconceput de cineva care trăia într-o societate normală.... se vindea unt și nimeni nu putea cumpăra mai mult de un pachet. Nu pot uita admirația, dar și chinul meu de a nu putea imita gestul unei femei care, văzând că nu departe, în fața ei, era o mamă cu două gemene, aduse ca să poată lua trei pachete de unt- tocmai bune să știe să ceară vânzătoarei-, a rugat-o pe mamă să-i împrumute gemenele..¹².

Eva, gestionară a unui magazin alimentar din Cluj relatează: *Când am avut marfă din asta mai „deficitară”, că așa se spunea ... cum de exemplu erau portocalele, lămâi, piper, cacao, ness, cafea ... în domeniul ăsta lucram ... când am primit marfă din asta „deficitară” efectiv nu vindeam pentru că distribuiam marfa ... aveam pe hârtie scris de la birouri, de la întreprindere, că ai voie să dai numai cantitatea respectivă la client. Primeam ness-cafea de exemplu ... era tare căutată, Amigo era ... țin minte și acuma, era 70 de lei o cutiuță ...era voie să dai o cutie la o persoană. Bineînțeles că niciodată nu era destul ... bineînțeles că veneau, care aveau copii, și cu copii ... și dacă dădeai o cutie de persoană, dădeai și la copii (...) Am avut și probleme cu poliția, adică miliția atunci ...că efectiv a venit control dar până la urmă a rezultat că au venit pentru că le trebuie ness sau ciocolată chinezească sau portocale. Dacă am spus că nu am, nu m-au crezut, cum se poate așa ceva, că nu vreau să servesc ...¹³.*

Aceeași Eva menționează trei tactici folosite pentru obținerea produselor raționalizate – coada cu folosirea membrilor familiei pentru a obține mai mult de o rație; folosirea autorității derivate dintr-o poziție ierarhică superioară (fie proprii ei șefi, fie reprezentanți ai puterii și autorității) și finalmente, propria poziție socio-economică, o dată ce ea și colegile lor opreau o parte din marfă pentru propria familie. De asemenea ea amintește și o rețea de relații sociale care includeau mita, influența derivată din poziții socio-economice sau sistemul serviciilor reciproce: *Totul pe sub tejghea, „pe sub mână”. Existau cozi gigant și la cărți-la anumite cărți¹⁴ (de exemplu Cel mai iubit dintre pământeni, după 1980). O altă metodă de a face rost de produsele necesare era piața neagră¹⁵.*

Rememorări ale cozii

Viața după 1980 începuse să fie grea că trebuia să stăm la rând la carne, la lapte, la ouă, se băgase și cartelă, totul era la cartelă, la rație dar

¹² Aurora Liceanu, *Cotidianul comunist*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 73.

¹³ Victoria Isabela Corduneanu, *Rememorarea perioadei comuniste și penuria economică: o modalitate de cercetare a trecutului recent al României*, în *Exerciții întru cunoaștere. Societate și mentalități în noi abordări istoriografice*, coord. Mirela Luminița Murgescu și Simion Caltia, București, Editura Domino, 2003.

¹⁴ Paul Cernat, *Cozi și oameni...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 196.

¹⁵ Vezi Liviu Chelcea, Puiu Lățea, *Cultura penuriei: bunuri, strategii și practici de consum în România anilor '80*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, pp. 152-174.

înainte a fost mai bine... Dimineața, la 4 mă trezeam, mă duceam la rând la lapte, asta era prima grijă, laptele pentru copii, să am lapte să dau la copii să crească mari...și sănătoși, că atunci nu se găseau toate lactatele de pe lume cum e acuma.....și mă mai duceam să vânez la carne, la ouă, ce mai trebuie prin casă¹⁶.

În ceea ce privește coada la lapte: „Foarte greu se găsea lapte, trebuia să stai la coadă dis-de-dimineată, de la ora 3-4, să lași sacoșele în grija cunoscuților, dacă mai aveai ceva de făcut. Le mai dădeau totuși femeilor cu copii, asta depinde de perioadă, erau perioade și perioade. Lipsurile astea erau groaznice. Am văzut o dată un copil, palid, slab, cu o pâine în mână, mușcând cu poftă de parcă nu se mai sătura”¹⁷.

Îmi amintesc, de exemplu, coada la lapte... Ca să prind și unt veneam de la 4 dimineața sau chiar mai devreme și stăteam sub zidurile alimentare ca să fu sigur; familia făcea cu schimbul, stăteam o oră, după care plecam la serviciu și venea fiul și mă înlocuia. La coada la pâine apărea un fenomen: la început se dădea oricâtă, după care cei din spate începeau să strige să se dea mai puțină să ajungă la toți și se dădea mai puțină. Dintre toate cozile din Câmpulung Moldovenesc, cele mai impresionante erau cele butelii. Când se anunța că vin butelii în ziua cutare, se făceau liste cu poziția cumpărătorilor pentru a se aștepta apoi câteva zile. Mașina cu butelii întârzia uneori cu zilele sau nu mai venea din nu știu ce motiv. Listele se refăceau, uneori se pierdeau, așa că era bine să stai acolo. Era groaznic, foarte obositor, oamenii se enervau...¹⁸.

„Se obținea cu greu laptele, că nu era de unde, dacă te duceai la ora de, dar trebuia să prinzi rând că erau două sute și ceva de persoane, când venea mașina la șase dimineața cu laptele, dacă nu erai la rând, ce că erau patru sute, cinci sute pe zone, unde să mai prinzi rând?...Omul, în loc să stea la rând, se ducea la două noaptea sau la cât se ducea, puneă o plasă cu niște pietre sau chiar cu sticlele și o lăsa acolo la rând și rămâneau doi, trei care păzeau tot rândul, deci, practic, nu era un rând de oameni, era un rând de pietroaie, de plase..Ăia veneau la cinci dimineața, se așezau frumos fiecare unde avea pietroiul, plasa, eu, ăla în spatele lui ăla, ăla în spatele lui ăla și se forma coada. Venea mașina cu lapte și mergeam repede acasă că la servici. O prostie, da, și la pâine tot la fel era. La pâine aveai cartelă și îți tăia, o prostie, ce mai...”¹⁹.

În timpul săptămânii se iscau tot soiul de zvonuri printre cei care cu îndârjire se străduiau să procure alimentele necesare existenței- Zvonuri cum că s-a adus drojdie la cooperativă sau că săptămâna următoare se aduce gaz provocau un fel de fierbere în sat. Se duceau toți la cooperativă,

¹⁶ Corneliu Dragomir, *Rememorări ale vieții cotidiene din timpul comunismului într-un oraș provincial. Studiu de caz: Drobeta Turnu Severin*, Iași, Editura Lumen, 2009, p. 104.

¹⁷ Adrian Neculau, *Context social...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 98.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Corneliu Dragomir, *op. cit.*, pp. 144-145.

ceea ce arăta importanța evenimentului. Era și normal, dacă ne gândim că se întrerupea des curentul și, dacă nu aveai gaz ca să arzi într-o lampă, stăteai pe întineric. Și acum mi-aduc aminte de faptul că-mi făceam des temele la lampa cu gaz sau că te obligau să duci ouă de acasă ca să-ți dea rația respectivă”²⁰.

În ceea ce privește perioada comunistă, părerile oamenilor sunt împărțite. O parte din ei consideră că acea perioadă a fost mai bună decât ceea ce se întâmplă în epoca actuală, iar cealaltă parte condamnă comunismul pentru toate lipsurile la care a fost supusă populație. Astfel, avem mărturiile celor care au trăit în comunism: *Prin '70 era bine, de aceea mulți, când își amintesc de comunism, își amintesc de perioada bună și uită cea rea. Atunci găseai mâncare, haine, era căldură în apartamente. Prin '80 începuse să fie rău. În alimentară găseai doar borcane cu tocană de legume și creveți. Au început să raționalizeze până și pâinea. Nu se găseau nici haine, nici pantofi... Totul se cumpăra pe sub mână, toată lumea șușotea ce și unde a mai găsit de cumpărat*²¹. „...Cozile pentru procurarea diferitelor de consum deveniseră adevărate ritualuri de la care nimeni nu trebuia să lipsească. Se repetau zi de zi, ne consumam zi de zi”²².

Să știi că noi am dus-o rău, că cozile astea, până târziu, și înainte 1990 îmi aduc aminte că stăteam la rând la pui la Podu Gruii până la cinci, că acolo aduceau pui de găină de la Timișoara și erau tare buni, așa, grași și sănătoși, că umpleau oala cu unu...și la pâine mai stăteam la rând, că eu îmi aduc aminte că veneam la Pâine, aici, la Ultimul Leu și nu mă lăsau mai mult de tri pâini deși eu le spuneam că suntem cinci guri la masă, țipau cei din spate că pentru ei nu mai ajunge și ce, eu să iau tri pâini și ei niciuna, cam prin 1995 s-a domolit viața și a început să fie bine și la noi, aici, în Turnu Severin, că până atunci a fost foarte greu...”²³.

Toată această așteptare și neliniște devenise un fel de chin care își pusese amprenta asupra celor care erau nevoiți să trăiască astfel, fără a avea posibilitatea să opereze măcar o minimă schimbare. Efectele pe care le-a avut acest ritual zilnic al cozii descrise de o profesoară: *Toate acestea îmi dădeau o senzație permanentă de nesiguranță, de instabilitate, de frică. Din zi în zi, aveam sentimentul că nu voi mai putea procura nici ceea ce reușisem cu greutate să procur până atunci. Pentru mine, ca femeie, era traumatizant! Din punct de vedere psihic, am simțit o tensiune permanentă, o stare de angoasă. În permanență mă gândeam la copii, la evoluția lor ulterioară. De dimineața până seară eram într-o stare de stres continuu. Nu știam ce avea să-mi ofere ziua de mâine, în afară de*

²⁰ Adrian Neculau, *Context social...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 98.

²¹ *Ibidem*, p. 99.

²² *Ibidem*.

²³ Corneliu Dragomir, *op. cit.*, p. 105.

cozi interminabile și de nenumărate ore petrecute în fața unui magazin....eram asemenea unei mașini puse în slujba supraviețuirii...²⁴.

În anii '80, produse de lux erau, pentru omul de rând, portocalele chiar și grepfruturile, carnea de porc și de vită, salamul de vară „Victoria”, cu mai puțină soia, parizerul, pastrama, puii sau găinile, cafeaua Moca și bomboanele cubaneze. De prin 1985-'86 nu se mai găsea Pepsi și salam de Sibiu, dispăruseră complet bananele, mandarinele, curmalele și smochinele²⁵.

Erau magazine speciale pentru cei care veneau din afară și puteau să cumpere. Românul nu avea voie cu valută, „Nu se ducea toată lumea să cumpere de acolo, deci tu nu aveai voie, stăteai și te uitai la vitrină, acolo găseai și salam și cașcaval, totul era pe valută, deci tu ca român nu aveai voie.. Erai milogul din fața geamului...”²⁶.

Poate mai mult copiii, decât adulții, aceștia erau traumatizați de ceea ce trebuiau să trăiască:

Îmi aduc aminte cum mă trezeam la ora 6, la 5 și chiar la 4 dimineța, copil fiind, cu cheia de gât, iar părinții mei se duceau la serviciu și mă trimiteau la rând. Îl luam și pe fratele meu, care era mai mic decât mine... Se dădeau două kilograme de uahăr, stăteau însă toți cei patru membri ai familiei la coadă pentru a lua 8 kg...era frumos când se dădeau ouă- ți le dădeau în cofraje, luai în cantitate mare, nu conta dacă se strică, important era să iei. ... A început cu coada la carne, care a dispărut prima dată, apoi zahăr, ulei, ouă, fructe, legume (ardei, vinete, roșii). Portocalele și bananele le consideram un lux. Când ajungeam la gemuleț luam tot ce avea. Bani erau, nu erau însă alimente. apoi se stătea la coadă la dulciuri, la produse de încălțăminte, îmbrăcăminte. Am stat o dată la coadă la vată- se dădeau câte două pachete, erau numai bărbați la coadă și îmi era rușine. Se stătea la coadă și la hârtie igienică, și la chibrituri, la tutungerie. Cum funcționa coada? Cel mai puternic, cel mai obraznic câștiga. Le consider foarte educative. Pe mine cozile m-au călit. Lumea în general, era posomorâtă, nervoasă, chiar rea. Rea și cu copiii. Nu se uitau dacă ești copil²⁷.

Deși marea majoritate a populației trebuia să stea la coadă, existau și cei care nu aveau nevoie să stea să aștepte la coadă: „Cei mai mulți „gri” nu aveau nevoie să stea deloc la cozi-fie că lucrau în comerț, la șantierul Casei Poporului etc., fie că erau oficiali, gradați (ofițeri secu), artiști-vedetă sau activiști comuniști cu influență în nomenclatură. Aceștia aveau magazine speciale, acces la shop-uri și localuri de lux, primeau acasă mărfuri occidentale”²⁸. După relatarea unui inginer- *În modul de viață al*

²⁴ Adrian Neculau, *Context social...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 99.

²⁵ Paul Cernat, *Cozi și oameni...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 193.

²⁶ Corneliu Dragomir, *op. cit.*, p. 149.

²⁷ Adrian Neculau, *Context social...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 100.

²⁸ Paul Cernat, *Cozi și oameni...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 196.

*familiei mele, coada nu a existat. Aveam intrare mai peste tot, existau relații de funcții și ne serveam între noi. Doar atât vă pot spune, de foame nu am suferit nici eu, nici soția mea și nici copilul meu*²⁹.

Dintr-un interviu realizat de Corneliu Dragomir aflăm: *Da de unde, n-am avut noi p'atunci. La mine în familie nu, nu, eu ți-o spun, eu nu vreau să mă laud, am avut un statut privilegiat, ști, la mine tata era cel mai mare fermier din câți o să se nască pentru că era medic veterinar la o fermă..la un C.A.P.-eu, era medic de circă și la C.A.P.-eu erau animale și luau și ei, da' cine nu lua...*³⁰. *Se găseau greu alimentele astea, pâinea.., da, pâi totul se găsea greu și atunci ajungeai la mâna unui dobitoc, vânzător. Ia, ca să luăm așa, ca să înțelegi, foarte mulți s-au îmbogățit atunci: că vindea la alimentară, că vindea, nu știu, la aprozar, la.., trebuia să pupi mâna la orice nespălat pentru o pâine în plus, pentru un kilogram de cartofi mai buni, nu știu, pentru două cutii de chibrituri sau un kil de zahăr în plus sau nu știu. Era o inversare a valorilor ...*³¹.

Plata datoriei externe de către Ceaușescu s-a făcut cu sacrificii uriașe din partea populației, care a trebuit să îndure și să facă față unor serii repetate și îndelungate de lipsuri în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente, bunuri de larg consum și accesul la diverse servicii. În toamna anului 1981 sunt reintroduse cartelele pentru alimente (pâine, lapte, ulei, zahăr, carne), care fuseseră desființate în 1954. Astfel, în 1981 conducerea de partid a decis raționalizarea pâinii, a laptelui, zahărului, a cărnii și a produselor din carne. În paralel, se impune un program de „alimentație rațională”, în care „sub pretextul că populația mănâncă prea mult, că se consumă prea multe calorii, s-au fixat cantitățile alocate anual cetățenilor pentru perioada 1982-1985”³². Ulterior, „rațiile individuale anuale prevăzute inițial în programul științific de alimentație au scăzut, astfel încât ele să nu depășească 2800-3000 de calorii zilnic”³³.

Frustrări suplimentare au fost provocate, în continuare, din 1982, și de întreruperea curentului electric distribuit populației.. În cazul României, stalinismul economic, adică subordonarea politică severă a logicii specifice câmpului, se asociază, atât în anii '50, cât și în anii '80, cu apariția crizelor de alimente, a raționalizării cu ajutorul cartelelor și cu proliferarea cozilor: *....ca să cumperi câteva kilograme de carne era o adevărată aventură. Mergeam noaptea cu mașina prin sate și cumpăram de la oameni cunoscuți. Dacă vedeai un milițian, înghețai. Nu trebuia să știe nimeni, te ascundeai de toți. Se făceau tot felul de aranjamente subterane. De atunci a rămas obiceiul ăsta tâmpit de a te uita în sacoșa oamenilor să vezi ce au*

²⁹ Adrian Neculau, *Context social...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, pp.101-102.

³⁰ Corneliu Dragomir, *op. cit.*, p. 136.

³¹ *Ibidem*, p. 138.

³² Comisia Prezidențială Pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final*, București, 2006, accesibil online la adresa http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf, (accesat pe 04.06.2014), p. 443.

³³ *Ibidem*.

---

cumpărat și să fugi repede să iei și tu. De sărbătorile de iarnă se aduceau portocale, banane... Stăteai ore în șir ca să iei un kilogram sau două, că nu puteai lua prea mult. Cumpărai bananele verzi și le țineai pe dulap să se coacă în timp ce copiii se uitau cu jind la ele³⁴.

Regimul comunist a creat diferențe enorme între cetățeni, prin distribuirea inegală a stocului, și așa redus, de resurse. Ierarhia socială era creată de privilegiile oferite nomenclaturii și familiilor acesteia, în comparație cu restul populației. *Regimul tinde să controleze totalitatea stocului de hrană disponibil și, printr-un sistem de distribuire care poate fi foarte sofisticat, îl acordă în funcție de «meritele» și «greșelile» celor interesați³⁵.* Existența cozii cât și structura ei erau imorale. Datorită practicilor comuniste, prăbușirea regimurilor din est translatează dinspre factorul economic spre moral.

---

³⁴ Adrian Neculau, *Context social...*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 99.

³⁵ Radu Clit, *Frica de zi cu zi*, în Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 63.

BIBLIOGRAFIE:**Studii:**

CÂMPEANU, Pavel, *România: coadă pentru hrană, un mod de viață*, București, Editura Humanitas, 1994.

Comisia Prezidențială Pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final*, București, 2006, la adresa http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf, pagină accesată la data de 03.06.2014.

CORDUNEANU, Victoria Isabela, *Rememorarea perioadei comuniste și penuria economică: o modalitate de cercetare a trecutului recent al României, în Exerciții întru cunoaștere. Societate și mentalități în noi abordări istoriografice*, coord. Mirela Luminița Murgescu și Simion Caltia, București, Editura Domino, 2003. (accesibil online la adresa http://www.academia.edu/1344155/Rememorarea_perioadei_comuniste_si_penuria_economica)

DRAGOMIR, Corneliu, *Rememorări ale vieții cotidiene din timpul comunismului într-un oraș provincial. Studiu de caz: Drobeta Turnu Severin*, Iași, Editura Lumen, 2009.

NECULAU, Adrian (coordonator), *Viața cotidiană în comunism*, Iași, Editura Polirom, 2004.

VASILE, Valentin, *Disfuncționalități ale sectorului alimentar românesc în perioada 1944-1954*, în *Caietele CNSAS*, nr. 1 (3)/2009, București, Editura CNSAS.

VOICU, Dragoș, *Coada*, București, Editura Cartea Românească, 2009.

Surse web

BABOIANU, Cătălin, *Descrierile comunismului*, la adresa <http://catalinbaboianu.wordpress.com/comunism/>, (accesat pe 04.06.2014).

POP, Florina, *Coada din perioada comunistă, de la necesitate, frustrare la „stil de viață”*, la adresa